

Розділ 2.

Європейська академічна музика: традиції, інновації, аспекти інтерпретації

УДК 78.071.2 : 78.03

DOI 10.34064/khnum1-5606

Коденко І. І.

ORCID 0000-0003-3579-2709

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського,
61003, майдан Конституції, 11/13, м. Харків, Україна

Специфіка виконання старовинної музики: історичний аспект

АНОТАЦІЯ ■ Коденко І. І. Специфіка виконання старовинної музики: історичний аспект. У дослідженні виявлено різні підходи до автентичного виконавства з огляду на можливості історичного музичного матеріалу та способи його відтворення. Проаналізовано останні наукові публікації музикантів-дослідників Н. Сікорської, В. Качмарчика, О. Круглової з метою визначення їх базових положень та виявлення власної дослідницької позиції, яка відіграватиме роль методологічного ключа до аналізу феномена *Early music*. Аналіз різних аспектів вивчення та відтворення старовинної музики виявляє, з точки зору автора, як фундаментальний і перспективний, підхід, що базується на *кореляції методів деконструкції та історичної реконструкції*, суть яких викладено у статті. Завдяки йому стає можливим адекватне відтворення історичного образу та художнього змісту творів, що належать музичним культурам Ренесансу й Бароко. Також робиться висновок, що художня практика автентичних виконавців має будуватися на досягненнях

і результатах дослідницької роботи та спиратися на досвід і напрацювання першопрохідців автентичного напрямку. Підкреслено й необхідність урахування історичної ситуації, контексту епохи, особливостей інструментарію, канонів нотного запису й виконавства. Детальне вивчення творів старовинної музичної спадщини і способів їх сучасного відтворення талановитими музикантами-виконавцями розглядається як перспектива подальших досліджень. ■ **Ключові слова:** *реконструкція, деконструкція, дискурс, автентичне виконавство, методологічний принцип, виконавські концепції.*

АННОТАЦІЯ ■ Коденко І. І. Специфика исполнения старинной музыки: исторический аспект. В исследовании выявлены различные подходы к аутентичному исполнительству, учитывающие возможности исторического музыкального материала и способы его воссоздания. Проанализированы последние научные публикации музыкантов-исследователей Н. Сикорской, В. Качмарчика, А. Кругловой с целью выявления их базовых положений и собственной исследовательской позиции, способной сыграть роль методологического ключа к анализу феномена *Early music*. Анализ различных аспектов изучения и воспроизведения старинной музыки обнаруживает, с точки зрения автора, как фундаментальный и перспективный, подход, основанный на *корреляции методов деконструкции и исторической реконструкции*, суть которых изложена в статье. Его применение делает возможным адекватное воссоздание исторического образа и художественного содержания произведений, принадлежащих музыкальным культурам Ренессанса и Барокко. Также делается вывод, что художественная практика аутентичных исполнителей должна строиться на достижениях и результатах исследовательской работы и опираться на опыт первопроходцев аутентичного направления. Подчёркнута и необходимость учёта исторической ситуации, контекста эпохи, особенностей инструментария, канонов нотной записи и исполнительских традиций. Детальное изучение произведений старинной музыки и способов их современного воссоздания талантливыми музыкантами-исполнителями рассматривается как перспектива дальнейших исследований. ■ **Ключевые слова:** *реконструкция, деконструкция, дискурс, аутентичное исполнительство, методологический принцип, исполнительские концепции.*

ABSTRACT ■ Kodenko I. I. Specificity of performance of Early Music: historical aspect.

■ **Background.** In today's performing arts, more and more musicians are turning to the trends of historical performance. Therefore, musicology is actively searching for new approaches to the detailed study of authentic performance, to the reproduction of the most adequate ways of interpreting the music of previous eras. Among such methods of interest is the correlation of methods of reconstruction and deconstruction considered in this study.

The object of the study is historically oriented performance of music works. **The aim of the article** is to determine the basic approaches of a number of modern scientific works to the reproduction and interpretation of old music and to identify the research position, which will play the role of methodological key to the analysis of the phenomenon of *Early music*. **The methodology of the research** based on analytical and comparative approaches applied to historical-stylistic phenomena, and emphasizes the methods of deconstruction and reconstruction for ancient music interpretation.

Research results. The study identifies various approaches to studying the specificity of performing early music and to the interpreted compositional object of authentic performance. The latest scientific publications of musicians-researchers are analyzed: N. Sikorska, V. Kachmarchik, E. Kruglova. N. Sikorska (2016) have identified different approaches to musical Baroque legacy, implemented in non-authorial editions of the Romanticism era. She presents in the form of a hierarchical system the stylistic parameters of the authentic performance of the Baroque style in the works for clavier of the late 16th – early 18th century. V. Kachmarchik (2003), in his scientific work, studied the historiography of flute art and determined the main stages of development of the flute design, also noted the basic principles of the formation of German flute pedagogy and determined the role of outstanding personalities in German flute art of the 18th – 19th centuries. E. Kruglova (2007) in her doctoral dissertation summarizes the artistic principles of Baroque vocal art: the vocal tradition of the Baroque era, the specifics of musical expressive means (dynamic, tempo, vocal-language articulation, ornamentation) and vocal technique (breathing, sound emission). She also conducts a comprehensive study based on the cultural-historical method that represent a culture as the key to interpreting a work of art and helps to understand comprehensively the *bel canto* singing tradition in the Baroque era. Also, she uses the theoretical and analytical

methods, which provides a deep analysis of documents to identify the essence of the singing tradition, a thorough study of the means of musical expressiveness that make up its basis; the method of comparative analysis for determination the features of the most important parameters of performing interpretations of music by G. F. Handel in the period under review.

However, these works did not pay due attention to the difference in the basic definitions of the very phenomenon of authentic performance: firstly, of the authentic performance as an instrumental accompaniment of vocal music, and secondly, of the ideas about the essence and nature of the instrumental version of historical performance itself. The author of the article formulates the methodological principles of studying the phenomenon of authentic performance, explains the attributes of the methods of “reconstruction” and “deconstruction” – in relation to the recreation of the historical interpretation of early music. Thanks to the methods of reconstruction and deconstruction, the historical image and meaning of the musical culture of the Baroque and the Renaissance may be recreated adequately. Need to take in account the uniqueness of each historical situation and the importance of the context of the era, in correlation with which the corresponding instruments, canons of musical writing and performance occur, are determined. The use of the reconstruction method led to the comprehension of the change of all means of expressiveness: tempo, motion, instrumentation, touch and strokes – even the tasks and meaning of music as an art form. Note that such an approach as deconstruction involves a “focus shift” to identify small details that will decipher the meaning of the work. The use of this method by authenticity scientists clarifies the incorrectness of the ideas about early music, helps the modern listener to improve the ideas about the relevant cultural era. With the help of scientific discourse, researchers and performers reconstruct the real meaning of early music, a new vision of historical performance as an artistic phenomenon is gradually emerging.

Conclusions. The presented analysis of various approaches to the study and authentic reproduction of music by ancient composers reveals, from the author’s point of view, as a fundamental and promising approach based on the correlation of deconstruction and historical reconstruction methods. The Baroque era is characterized by the huge role of conventions and the careful study of details that are inextricably linked with canon and tradition. In this case, the use of the method of deconstruction destroys, first, the incorrect achievements and ideas about

ancient music, which prevent the modern performer and listener from reaching its understanding.

For an adequate restoration of ancient music, many factors must be taken into account, the main of which is the experience and achievements of pioneers of an authentic direction. The artistic practice of authentic performers should also be based on the achievements and conclusions of the relevant research work.

Prospects for further research in this matter are a detailed study of works of ancient musical heritage and ways of their modern reproduction by talented musicians. ■ **Key words:** *reconstruction, deconstruction, discourse, authentic performance, methodological principle, performing concepts.*

Постановка проблеми. Вже понад півстоліття кілька поколінь музикантів-автентистів захоплюють слухачів безмежною панорамною композиторських та виконавських стилів старовинної музики, насиченістю й невичерпністю відповідних теоретичних концепцій. Тенденція до історично орієнтованого виконання музичних творів простежується по всьому світові, охоплюючи все більш широке коло прихильників. Музиканти-практики та музикознавці ретельно вивчають особливості виконання музичного матеріалу давніх історичних епох, шукають засоби його розшифровки та прочитання, інструментального та вокального втілення в сучасних умовах.

Сьогодні художні особливості феномена *Early music* розглядаються в музикознавстві нарівні з іншими складовими культурного життя Європи. Тому активно ведуться пошуки нових підходів до відтворення найбільш адекватними способами музики попередніх епох, до вірних з позицій історизму її інтерпретацій, так само як і до детального вивчення самого феномена автентичного виконавства.

Метою статті є визначення базових положень ряду сучасних наукових праць з питань відтворення та інтерпретації старовинної музики та виявлення власної дослідницької позиції, яка відіграватиме роль методологічного ключа до аналізу феномена *Early music*.

Аналіз останніх публікацій за темою свідчить, що сфера відповідних музикознавчих досліджень постійно збільшується й оновлюється. Українські музиканти-дослідники беруть активну участь у розвідках щодо феномена історичного виконавства, й серед на-

укових публікацій останнього часу вважаємо за необхідне відмітити наукові роботи Н. Сікорської (2016), В. Качмарчика (2003), О. Круглової (2007) та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, Н. Сікорська (2016) у своїй дисертації розглянула питання, пов'язані зі старовинною клавірною музикою епохи Бароко: особливостями нотації того часу, вживання старовинних інструментів, своєрідністю її редакцій, зроблених у XIX ст., тощо. Авторка відзначає, що «сучасна концепція історично інформованого виконавства базується на системному підході до реконструкції традицій музики минулого» (Сікорська, 2016: 11), а також, що «концепція ретроспективних програм клавірної музики сама собою не була запорукою конкретного виконання з погляду барокового стилю, навіть із залученням старовинного інструментарію» (2016: 6). Дослідниця також стверджує, що необхідні й певні знання щодо історичних періодів, документів, трактатів, манускриптів, рукописів; урахування стилю епохи і багатьох інших факторів. Виконавцям потрібно володіти певними навичками, техніками гри на старовинних інструментах тощо. Н. Сікорська вибудовує ієрархічну систему стильових параметрів автентичного виконавства Бароко у клавірній творчості кінця XVI – початку XVIII ст. та особливостей її фіксації в нотному записі. До речі, дослідниця старовинної музики не тільки теоретизує, але й майстерно грає на клавесині – вона була переможницею клавесинного конкурсу імені Ванди Ландовської.

У роботі «Німецьке флейтове мистецтво XVIII–XIX ст.» дослідник В. Качмарчик (2003) проаналізував важливі етапи еволюції конструкції флейти та її механіко-акустичної системи, дослідив технологію виконавського процесу в тісному взаємозв'язку з реформуванням інструмента. Важливо, що автор монографії також розкрив основні принципи формування німецької флейтової педагогіки, визначив місце і роль окремих видатних особистостей у німецькому флейтовому виконавстві XVIII–XIX ст. Однак дослідження В. Качмарчика не торкається конкретної специфіки історичного відтворення старовинної музики.

Окрім аналізу питань особливостей інструментального виконавства та реформування самого інструментарію, представленого у до-

слідженні В. Качмарчика, певний внесок у вивчення проблеми внесла дисертація О. Круглової (2007) «Традиції барокового вокального мистецтва і сучасне виконавство на прикладі творів Г. Ф. Генделя». Її робота досліджує проблеми автентичного вокального виконавства, розглядаючи сутність традицій вибраної епохи, зокрема, питання, пов'язані з теорією афектів та їх інтонаційною реалізацією, мелодичною орнаментикою, взаємозв'язком динаміки і темпоритму з вокально-мовною музичною артикуляцією в бароковій музиці.

О. Круглова (2007) зазначає, що сучасні вокалісти-виконавці вивчають музику старих майстрів, але, на жаль, лише деякі володіють відповідним звуковидобуванням і майже ніхто не орнаментує свій спів, тому виконання музики вокалістами стає нецікавим і неясним – взагалі стилістика інтерпретування повністю суперечить естетиці Бароко. Дослідниця вважає, що це є аргументом на користь необхідності наукових розвідок у даному напрямі. Солідаризуючись з авторкою, підкреслимо, що для автентичного відтворення виконавцем старовинної вокальної музики необхідна професійна підготовка музиканта-вокаліста, котра практикується у країнах Західної Європи, де комплексно навчають правил інтерпретації старовинної музики як інструменталістів, так і вокалістів. На жаль, в Україні ще не існує кафедр, що спеціально займалися б підготовкою виконавців згідно з нормами старовинного вокалу. О. Круглова вказує на те, що подолання недоліків, пов'язаних із недостатнім розумінням теорії і практики автентичного вокального співу, потребує формування навичок, які виробляються роками.

Дослідниця застерігає молодих виконавців: необхідно розсудливо підходити до вибору музичного матеріалу, тому що, наприклад, завищена складність доводить до форсування голосу та супутніх руйнівних наслідків – через відсутність міцної вокально-технічної бази. Такий виконавець не тільки спотворює звучання свого голосу, а й змінює загальний зміст твору. Багато творів епохи Бароко несуть у собі велике емоційне навантаження, мають складний настрій. Матеріалом дослідження О. Круглової є фрагменти оперних і ораторіальних композицій Г. Ф. Генделя «Рінальдо», «Тамерлан», «Юлій Цезар», «Роделінда», «Амадіс», «Орlando», «Александр», «Аріодант»,

«Ксеркс», «Месія», написані у тонко вишуканій акварельній манері, які вимагають від музиканта великої музичної та вокальної культури.

Втрага у вокальному мистецтві безперервності виконавських традицій, що йдуть від Ренесансу та Бароко, викликає необхідність пильної уваги до проблем розуміння і правильного відтворення сучасними вокалістами старовинних музично-художніх текстів. О. Круглова узагальнює художні принципи барокового вокального виконавства: співацьку манеру епохи, специфіку музично-виразних засобів (динаміки, темпоритму, вокально-мовної артикуляції, орнаментики) та вокальної техніки (голосоутворення, емісії звуку, дихання). Феномен співацької традиції епохи Бароко в культурному контексті кінця XVII – першої половини XVIII ст. розглядається дослідницею аж до окремих елементів музичної мови. Окреслена нею панорама сучасного стану вокального історичного виконавства дозволила по-новому, точно, висвітлити проблему інтерпретації барокової музики. О. Кругловою вперше описана конкретна практика виконання кількома сучасними видатними зарубіжними співаками творів епохи Бароко.

Дослідниця також зазначає, що тільки знання правил і канонів надасть традиційному виконавцеві повної свободи, та розглядає музично-естетичні проблеми вокальної барокової музики, стилістику її виконання, звертаючи увагу на наукове обґрунтування прочитання тексту, але, на жаль, не торкається технології художнього втілення традиції інструментального супроводу вокальних творів.

Для правильного розуміння відтворення старовинної музики, вокальної та інструментальної, необхідною є, *з точки зору авторки даної статті, кореляція таких понять, як реконструкція та деконструкція*. Важливо підкреслити, що історична реконструкція вимагає повної історичної достовірності, тобто синтезу всіх правил і законів при відновленні старовинної музики, таким чином, реконструкція – поняття й естетичне.

Зазвичай термін «історична реконструкція» – як відтворення матеріальної і духовної культури тієї чи іншої історичної епохи й регіону – пов'язують із відображенням певних історичних подій через різну атрибутику, яесьь дійство або предмети (танець, зброя, одяг, ритуальні звичаї, військові ігри, музичні фестивалі тощо). Вважаємо, що

зі старовинною музикою все набагато складніше. Так, теж існують і конкурси, і фестивалі, присвячені старовинній музиці; створюються, ніби наново, певне середовище, обставини, які дозволяють відновлювати традиційні танці, звичаї, етикет, побут і, що є суттєвим, музичні жанри, характерні для культурного життя різних прошарків суспільства.

Інтерес дослідників до структури і функцій музичних жанрів простягається до часів давньої давнини (Давня Греція, Древній Рим – біблійні інструменти, спів тощо) у зв'язку з такими видами музичування, як вокал та інструментальне виконавство. Звертається увага на візантійську невменну нотацію, григоріанський, знаменний, грузинський і корсиканський лади та древні співи, досліджуються складнощі багатих західних і східних традицій – з іманентними жанрами, які використовують поліфонічний або гармонічний склад. Однак зазначимо: по-перше, далеко не одразу можна відтворити старовинну музику (цьому передуює велика підготовка як музиканта, так і слухача), по-друге, цей когнітивний процес часто приводить до замикання у межах жорстких стереотипів та, потім, до руйнування останніх. Наразі найвідоміші твори А. Вівальді та Й. Баха зводяться в культ, але при цьому вони виконуються зовсім не так, як мали звучати за задумом авторів. Отже, потребують розшифровки такі художні жанри, як канти, меси, знаменний спів, партесний спів, григоріанський спів, кондукт, мотет, віреле, рондо, балада, опера, балет, що є дуже складними (з точки зору структури та смислу), за допомогою вельми знайомих істориків та музикантів-виконавців.

Стверджуємо, що вийти з кола шаблонів і кліше допоможе метод *деконструкції*, який співвідноситься із художньою практикою постмодернізму – феномена, широко представленого в сучасних філософії та мистецтві. Суттю деконструкції є осягнення явища «за допомогою руйнування стереотипу»; щоб зрозуміти, як працює ціле, його потрібно розібрати на деталі, тобто переосмислити, проаналізувати історичні та художні канони, включити в новий контекст. Французькі філософи постмодернізму другої половини ХХ ст. Жиль Дельоз, Жак Дерріда, Жан Ліотар, Ален Бадью, Жан Бодрійяр (2017) ставилися критично до всіх явищ і усталених канонів, намагаючись виявити суперечності

(між логікою і риторикою тощо), та пропонували метод деконструкції для розуміння істинного смислу речей – з подальшим синтезом, реконструкцією. Недалекими від них були «піонери автентизму», які побачили майбутнє і перспективу за старовинною музикою, в сфері котрої своєрідний метод деконструкції діяв у повну силу, руйнував усі стереотипи та консерватизм, але давав абсолютно інше розуміння музичних інтерпретацій і тлумачень тексту. Вважаємо, що відтворення старовинної музики можна співвіднести з поняттям *«реконструкція»*.

Народжувалися нові жанри й напрями (наприклад, неокласицизм або ж нововенська композиторська школа з її додекафонною технікою), піддавалися переосмисленню старовинні жанри і стилі, а феномен автентизму цілком закономірно і повсюдно став розвиватися на цьому ґрунті пошуків нових горизонтів. Використання методу реконструкції привело до модифікації абсолютно всіх засобів виразності: розуміння часу, темпу і руху в музиці, осмислення фразування, інструментування, туше і штрихів і навіть цілі і завдання самої музики. У бесіді з однодумцями дуже влучно з цього приводу висловився свого часу видатний співак і знавець старовинної музики Є. В. Аргишев (Сиров)¹: «Автентизм – це відповідність музики самій собі» (цит. за: Хабирова, 2008). Цей вислів можна прокоментувати таким чином, що музика знаходить «шлях до себе» за допомогою ключів та розгадок, знайдених автентистами. Виходить, що завдяки романтизму і напрямам, що прийшли за ним, а почасти – сформованій академічній традиції виконавства, музика поступово втратила зв'язок із реальністю і, разом з ним, – зі своїм корінням. Подібні явища відбувалися повсюдно, тому один з вищеназваних французьких філософів, Ж. Бодрійяр (2017), бачить саме в мистецтва критичну і терапевтичну функції з повернення реальності, втраченої в сучасну епоху. У своїй праці автор за допомогою критичної теорії намагається пояснити, де «реальність», а де, власне, «симулякри й симуляція». Приблизно

¹ Творча біографія Аргишева пов'язана, перш за все, з ансамблем старовинної музики «Мадригал», у складі якого він виступав від 1972 р. до кінця життя. Водночас, із 1985 р., очолював ансамбль вокалістів «Московський консорт». Збірка віршів і перекладів Аргишева «Час співати» вийшов 2003 р., компакт диск «Євген Аргишев, контратенор» – 2007 р.

в тому ж напрямі рухались і перші «історичні виконавці», які бачили повернення музичної реальності саме через звернення до витоків і традиційних основ музики, що закладені й описані ще в старовинних музичних трактатах.

Висновки. Представлений аналіз різних підходів до вивчення та автентичного відтворення музики старовинних композиторів виявляє, з точки зору автора, як фундаментальний і перспективний, підхід, що базується на *кореляції методів деконструкції та історичної реконструкції*, суть яких було викладено вище. Для епохи Бароко характерна величезна роль умовностей та ретельного опрацювання деталей, які нерозривно пов'язані з каноном і традицією. У даному випадку використання методу деконструкції автентистами руйнує, насамперед, неправильні напрацювання та уявлення про старовинну музику, що заважають сучасному виконавцеві і слухачеві досягати її розуміння.

Для адекватного відновлення старовинної музики треба враховувати багато факторів, головним із яких є досвід та напрацювання першопрохідців автентичного напрямку. Художня практика автентичних виконавців має також будуватися на досягненнях і висновках відповідної дослідницької роботи.

Перспективи подальших розвідок у даному питанні полягають у детальному вивченні творів старовинної музичної спадщини і способів їх сучасного відтворення талановитими музикантами-виконавцями.

ЛІТЕРАТУРА

- Арнонкур, Н. (2005). *Мои современники: Бах, Моцарт, Монтеверди* [пер. с нем. С. В. Грохотов]. Москва: Классика-XXI, 280.
- Арнонкур, Н. *Музыка языком звуков: Путь к новому пониманию музыки* [пер. по изд.: Nikolaus Harnoncourt, «Musik als Klangrede. Wege zu einem neuen Musikverständnis»]. Отримано 22.12.2019 з <http://www.earlymusic.ru/articles/4/21/muzika-yazykom-zvukov.html>.
- Бодрийяр, Ж. (2017). *Симулякры и симуляция* [пер. Качалов А.]. Москва: Постум, 320.
- Качмарчик, В. (2003). *Немецкое флейтовое искусство XVIII–XIX вв.* Донецк: Юго-Восток, 311.

- Кристи, У. (2010). Многие считали наше дело причудливой фантазией букиниста: [интервью с американским клавесинистом, дирижером, создателем и руководителем ансамбля Les Arts Florissants]. [Пер. с англ. Н. Маркарян]. *Early music: альманах XIII Международного фестиваля 5–30 сент. 2010 г. Санкт-Петербург*, 71–73.
- Круглова, Е. В. (2007). *Традиции барочного вокального искусства и современное исполнительство: на примере сочинений Г. Ф. Генделя*. (Автореф. дис. ... канд. искусствоведения). Ростовская государственная консерватория им. С. В. Рахманинова. Ростов-на-Дону, 27.
- Лобанова, М. (1994). *Западноевропейское музыкальное барокко: проблемы эстетики и поэтики*. Москва: Музыка, 320.
- Сікорська, Н. В. (2016). *Клавирна музика Бароко в редакціях другої половини XIX ст.: становлення історично інформованого виконавства*. (Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 17.
- Хабилова, А. (2008, 29 сент.). Аркадий Бурханов: мы играем в экстремально камерном жанре. *Тайга.Инфо*. Отримано з <https://tayga.info/90124>

REFERENCES

- Baudrillard, J. (2017). *Simulyakry i simulyatsiya [Simulacra and Simulation]*. Moscow: Postum. Retrieved from http://lit.lib.ru/k/kachalow_a/simulacres_et_simulation.shtml [in Russian].
- Christie, W. (2010). 'Mnogie schitali nashe delo prichudlivoi fantaziei bukinista' [Many considered our business a bizarre fantasy of bookseller] [Interview]. In *Early music* (pp. 71–73). St. Petersburg [in Russian].
- Harnoncourt, N. (1982). *Musik als Klangrede. Wege zu einem neuen Musikverständnis: Essays und Vorträge*. Salzburg, Wien: Residenz Verlag. (Russ. Ed.: Harnonkurt, N. (N. d.). *Muzyka yazykom zvukov: Put k novomu ponimaniyu muzyki [Music as its sounds. The way to a new understanding of music]*. Retrieved 2019, December 22, from <http://www.earlymusic.ru/articles/4/21/muzika-yazykom-zvukov.html> [in Russian].
- Harnonkurt, N. (2005). *Moi sovremenniki: Bakh, Mozart, Monteverdi [My contemporaries: Bach, Mozart, Monteverdi]*. Moscow: Klassika-XXI [in Russian].

- Kachmarchik, V. P. (2003). *Nemetskoe fleitovoe iskusstvo XVIII–XIX vv. [German flute art of the 18th and 19th centuries]*. Donetsk: Yugo-Vostok [in Russian].
- Khabirova, A. (2008, September 29). Arkadiy Burkhanov: my igraem v ekstremalno kamernom zhanre [Arkadiy Burkhanov: We play in extreme chamber genre]. *Tayga.Info*. Retrieved from <https://tayga.info/90124> [in Russian].
- Kruglova, E. V. (2007). *Traditsii barochnogo vokalnogo iskusstva i sovremennoe ispolnitelstvo: na primere sochinenii G. F. Gendelya [Traditions of Baroque vocal art and contemporary performance: on the example of the works of G. F. Handel]*. (Extended abstract of PhD thesis). Rostov State Conservatory (Academy) named after S. V. Rachmaninov. Rostov-on-Don, Russia [in Russian].
- Lobanova, M. (1994). *Zapadnoevropeiskoe muzykalnoe barokko: problemy estetiki i poetiki [Western European musical baroque: problems of aesthetics and poetics]*. Moscow: Muzyka [in Russian].
- Sikorska, N. (2016). *Klavirna muzyka baroko v redaktsiakh druhoi polovyny XIX stolittia: stanovlennia istorichno informovanoho vykonavstva [Baroque Keyboard Music in the Editions of the Second Half of XIX Century: Formation of Historical Informed Performance]*. (Extended abstract of PhD thesis). Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.01.2020 р.